

พ่อขุนรามคำแหงมหาราช

กษัตริย์พระองค์ที่ ๓ ในราชวงศ์พระร่วง อาณาจักรสุโขทัย
ครองราชย์ พ.ศ. ๑๘๒๑-๑๘๖๐

พ่อขุนศรีอินทราทิตย์

ก่อนจะเล่าถึงพ่อขุนรามคำแหง ขอเสนอเรื่องราวพ่อขุนศรีอินทราทิตย์พอสังเขปก่อนดังนี้

ประมาณ พ.ศ. ๑๘๐๐ แผ่นดินลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยาอยู่ภายใต้การปกครองของขอม ซึ่งเป็นต้นตระกูลเขมรแห่งลุ่มน้ำโขง มีหัวหน้าคนไทยชื่อพ่อขุนศรีนาวนำถม ครองเมืองสุโขทัย มีลูกชายคือพ่อขุนผาเมือง ครองเมืองราด (ปัจจุบันคือบริเวณหนึ่งในเขตทุ่งยั้ง อำเภอลับแล จังหวัดอุตรดิตถ์)

พ่อขุนผาเมืองมีสหายคือพ่อขุนบางกลางหาว และทั้งสองยังมีความสัมพันธ์เป็นญาติกันทางการแต่งงาน โดยในพระราชนิพนธ์เรื่อง *เที่ยวเมืองพระร่วง* โดยล้นเกล้ารัชกาลที่ ๖ ทรงเล่าว่า พ่อขุนศรีนาวนำถมได้ยกธิดาชื่อนางเสืองให้แต่งงานกับพ่อขุนบางกลางหาว

ต่อมาเมื่อพ่อขุนศรีนาวนำถมสิ้นพระชนม์ ขอมสมาดโหลนลำพองยึดสุโขทัยได้ เป็นผลให้พ่อขุนผาเมืองและพ่อขุนบางกลางหาว ยกพลจากเมืองรัตและเมืองบางยาง เข้าตีสุโขทัยรวมทั้งศรีสัชนาลัย ได้กลับคืน พร้อมกับยังขับไล่พวกขอมออกไปด้วย

พ่อขุนผาเมืองจึงอัญเชิญพ่อขุนบางกลางหาวครองเมืองสุโขทัย และถวายพระนามว่า “กัมรเตงอัญศรีอินทราภินทราภิตย” แก่พ่อขุนบางกลางหาว หรือที่โดยทั่วไปเรียกกันว่า “พ่อขุนศรีอินทราภิตย”

ส่วนพ่อขุนผาเมืองนั้นมีตำแหน่งเป็นราชบุตรเขยกษัตริย์ขอม โดยกษัตริย์ขอมยอมยกพระราชธิดาพระนามว่า ลีขรมหาเทวี พร้อมกับถวายพระขรรค์ไชยศรีเป็นเกียรติยศอีกด้วย

พ่อขุนรามคำแหง

ประวัติพ่อขุนรามคำแหงนั้นอาศัยหลักฐานสำคัญ คือ ศิลาจารึกสุโขทัยหลักที่ ๑ ซึ่งมีเนื้อหาชัดเจน ใช้ภาษากะทัดรัด ได้ใจความ ลีลาภาษาน่าอ่าน ข้อความเริ่มต้นที่มักรู้จักกันดี คือ

“พ่อกูชื่อศรีอินทราทิตย์ แม่กูชื่อนางเสือง พี่กูชื่อบานเมือง ตูมีพี่น้องท้องเดียวห้าคน ผู้ชายสาม ผู้หญิงสอง พี่เผื่อผู้เฒ่า ตายจากเผื่อเตียมแต่ยังเล็ก”

อธิบายศัพท์

- ตู = สรรพนามบุรุษที่ ๑ พหูพจน์ แปลว่า พวกข้า, พวกเรา
- โสง = สอง
- เผื่อ = สรรพนามบุรุษที่ ๑ แปลว่า ข้า, ฉัน
- เฒ่า = ลูกชายคนที่ ๑ หรือคนหัวปี (ลูกสาวคนแรกเรียก เอื้อย)
- เตียมแต่ = ตั้งแต่

สรุปความว่า พ่อขุนศรีอินทราทิตย์กับนางเสืองมีลูก ๕ คน เป็นชาย ๓ คน หญิง ๒ คน ลูกคนโตเสียชีวิตตั้งแต่ยังเล็ก

ความหมายคำว่า “รามคำแหง”

พระนาม “รามคำแหง” เป็นฐานันดรศักดิ์ที่พ่อขุนศรีอินทราทิตย์พระราชบิดาพระราชทาน เพื่อเป็นบำเหน็จความชอบในการชนช้างชนะขุนสามชน เจ้าเมืองฉอด

คำว่า “ราม” เป็นคำไทยแท้ ตรงกับคำว่า “ฮาม” ภาษาถิ่นอีสาน หมายถึง ความงาม ความรุ่งเรือง

นอกจากนี้คำว่า “ราม” ในคำไทยโบราณยังหมายถึง ปานกลาง ขนาดกลาง เช่นที่มีปรากฏในศิลาจารึกพ่อขุนรามคำแหงว่า “มีพระพุทธรูปอันใหญ่ มีพระพุทธรูปอันราม” หมายถึง มีพระพุทธรูปองค์ใหญ่ มีพระพุทธรูปองค์กลาง (หมายถึงขนาดกลาง)

ในที่นี้พ่อขุนรามคำแหงเป็นลูกชายคนกลาง จึงได้นามว่า “ราม” ส่วน “คำแหง” (คำวิเศษณ์) หมายถึง กล้าแข็ง เข้มแข็ง เก่งกล้า

พ่อขุนผู้มีความกตัญญู

สิ่งประเสริฐสุดที่พ่อขุนรามคำแหงยึดมั่นอย่างน่ายกย่อง คือ ความกตัญญูทวดเวทิต่อผู้มีพระคุณ คือ พ่อ แม่ พี่ชาย ได้แก่ พ่อขุนศรีอินทราทิตย์ นางเสือง และพ่อขุนบานเมือง ดังศิลาจารึกว่า

“เมื่อชั่วพ่อกู ภูบ่าเรอแก่พ่อกู ภูบ่าเรอแก่แม่กู
 กูได้ตัวเนื้อตวลตา กูเอามาแก่พ่อกู
 กูได้หมากส้มหมากหวาน อันใดกินอร่อยกินดี
 กูเอามาแก่พ่อกู
 กูไปตีหนังวังช้างได้ กูเอามาแก่พ่อกู
 กูไปท่บ้านท่เมือง ได้ช้างไต้งวง
 ไต้บั่วไต้นาง ไต้เงื่อนไต้ทอง กูเอามาเวนแก่พ่อกู
 พ่อกูตายยังพี่กู ภูพว่บ่าเรอแก่พี่กู ตังบ่าเรอแก่พ่อกู
 พี่กูตายจึงได้เมืองแก่กูทั้งกลม”

อธิบายศัพท์

เมื่อชั่ว	= เมื่อครั้ง, เมื่อสมัย
บำเรอ	= ประนินับดี
ตัวเนื้อตัวปลา	= สัตว์บกสัตว์น้ำ
หมากส้มหมากหวาน	= ผลไม้เปรี้ยว ผลไม้หวาน
ดีหนังวังช้าง	= คล้องช้าง, จับช้าง
ได้ปั่วได้นาง	= ได้ผู้ชายได้ผู้หญิง
ที่บ้านในเมือง	= ที่บ้านในเมือง
เงื่อน	= เงิน
เวน	= มอบให้, ถวาย
ทั้งกลม	= ทั้งหมดทั้งสิ้น

พระราชกรณียกิจ

พ่อขุนรามคำแหงขึ้นครองราชย์ พ.ศ. ๑๘๒๑ สวรรคต พ.ศ. ๑๘๖๐ ทรงครองราชย์ยาวนานถึง ๔๐ ปี ทรงบำเพ็ญพระราชกรณียกิจสร้างสรรค์อาณาจักรและศาสนจักรด้วยความมั่นพระทัย เป็นผลให้บ้านเมืองสุโขทัยมีความเจริญรุ่งเรือง แม้เวลาผ่านไปกว่า ๗๓๕ ปี แต่ร่องรอยแห่งพระราชกรณียกิจยังเป็นที่กล่าวขานสดุดี โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ข้อความจากศิลาจารึกของพระองค์ที่บอกเล่าถึงผู้คนและผลงานยุคนั้น ถือได้ว่าเป็นมรดกสำคัญทางประวัติศาสตร์ชาติไทยจนถึงยุคปัจจุบัน

พระราชกรณียกิจของพ่อขุนรามคำแหงนั้นมีหลายประการ
ขอประมวลและนำเสนอ ดังนี้

การสงคราม

การประดิษฐ์อักษรไทย

การพระพุทธศาสนา

การปกครอง

การเกษตรและการค้าขาย

การให้ความยุติธรรม

การติดต่อกับต่างประเทศ

การสงคราม

พ่อขุนรามคำแหงทรงพระปรีชาสามารถในการสงคราม
ทรงเป็นนักรบตั้งแต่พระชนมายุ ๑๙ พรรษา พระองค์ทรงช้างศึก
พร้อมด้วยพระราชบิดาเข้าทำสงครามกับขุนสามชน เจ้าเมืองฉอด
ที่ยกทัพมาตีเมืองตากซึ่งอยู่ภายใต้การปกครองของสุโขทัย คิลา
จารึกบันทึกเรื่องราวเกี่ยวกับสงครามครั้งนั้นไว้อย่างระทึกใจว่า

“เมื่อถูกขึ้นใหญ่ได้สืบเก่าเข้า ขุนสามชนเจ้าเมืองฉอด
มาที่เมืองตาก พ่ออุปราชขุนสามชนหัวซ้าย ขุนสามชนซ้ายมา
หัวขวา ขุนสามชนเกลื่อนเข้า ไพร่ฟ้าหน้าใสพ่อขุนหนีญญา

พ่ายจแจ้น ภูบ่หนีกูชี้ข้างเบกพล กูซิบเข้าก่อนพ่อกู ... ตัวชื่อ
มาสเมืองแพ้ ขุนสามชนพ่ายหนี พ่อกูจึงขึ้นชื่อกูชื่อพระราม
คำแหง”

อธิบายศัพท์

หัวซ้าย	=	ด้านซ้าย
หัวขวา	=	ด้านขวา
ไพร่ฟ้าหน้าใส	=	ทหาร, ประชาชน
เบกพล	=	เบิกพล
แพ้	=	ชนะ (คำไทยโบราณ)

การรบครั้งนั้น ขุนสามชน เจ้าเมืองจอด มาตีเมืองตาก
พ่อขุนรามคำแหงกับพ่อขุนศรีอินทราทิตย์ทรงช้างออกรบ
พระบิดานำทัพไปด้านซ้าย ขณะเดียวกันขุนสามชนเคลื่อนพลมา
ด้านขวา ทำให้ทหารพระบิดาต่างแตกหนีกระจัดกระจาย แต่พ่อขุน-
รามคำแหงไม่หนี ได้ไล่ช้างเบิกพลหรือแหวกวงล้อมเข้าศึกเข้าไป
ก่อนพระบิดา และกระทำยุทธหัตถีกับขุนสามชน โดยพ่อขุนราม-
คำแหงทรงช้างชื่อมาสเมือง ปรากฏว่าพ่อขุนรามคำแหงมีชัยชนะ
ในที่สุดทัพขุนสามชนแตกพ่ายหนีไป วีรกรรมครั้งนั้นเป็นเหตุให้
พ่อขุนศรีอินทราทิตย์ทรงขนานพระนามพระโอรสว่า “พระราม
คำแหง”

ด้วยความเป็นผู้นำชาติที่กล้าหาญ ไม่ยอมพ่ายแพ้แก่ข้าศึก
พระบารมีเป็นที่ประจักษ์ตลอดรัชกาล อาณาเขตเมืองสุโขทัยจึง
กว้างขวาง ดังข้อความในศิลาจารึก

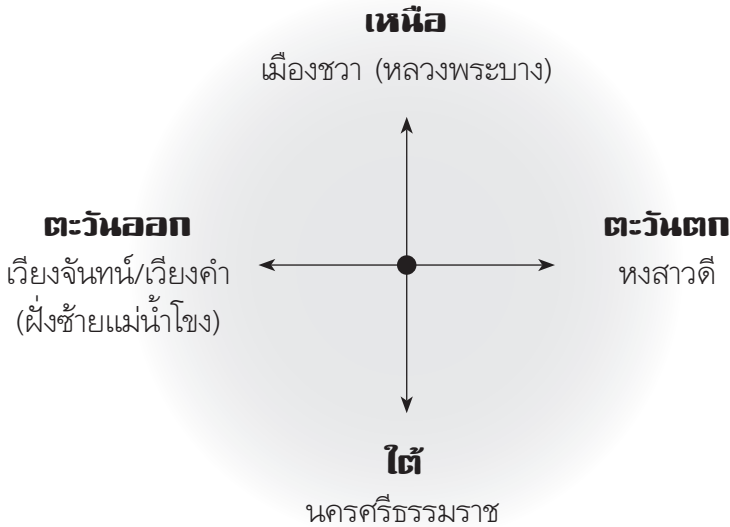
“**เมืองตะวันตก** รอด (ไปถึง) สรลวง (สระหลวง
สันนิษฐานว่าเป็นเมืองพิจิตร) สองแคว (พิษณุโลก) ลุมบาจาย
(สันนิษฐานว่าอยู่แถวลุ่มน้ำสัก) สคา เท้า (ถึง) ของ (แม่น้ำ
โขง) ไปถึงเวียงจันทน์ เวียงคำ เป็นที่แล้ว

เมืองหัวนอน (ทิศใต้) รอดคนที่ (บ้านโคก เขต
กำแพงเพชร) พระบาง (นครสวรรค์) แพรก (สรคบุรี เขต
ชัยนาท) สุพรรณภูมิ (สุพรรณบุรี) ราชบุรี เพชรบุรี
ศรีธรรมราช (นครศรีธรรมราช) ฝั่งทะเลสมุทรเป็นที่แล้ว
(อ่าวไทย)

เมืองตะวันตก รอดเมืองนอด (เมืองโบราณริมแม่น้ำ
เมย แถบอำเภอแม่สอด จังหวัดตาก) เมือง...น หงสาวดี
สมุทรหาเป็นแดน

เมืองตีนนอน (ทิศเหนือ) รอดเมืองแพร่ เมืองม่าน
(เมืองโบราณอยู่ระหว่างแพร่กับน่าน) เมืองน... เมืองพลัว
(อำเภอปัว จังหวัดน่าน ปัจจุบัน) ฝั่งของ (แม่น้ำโขง) เมือง
ขวา (หลวงพระบาง) เป็นที่แล้ว”

สรุปอาณาเขตทั้ง ๔ ทิศที่ติดต่อกับเมืองที่ไกลที่สุด นับจาก
เมืองสุโขทัย

การประดิษฐ์อักษรไทย

“เมื่อก่อนลายสือไทยนี้มี ๑๒๐๕ ศกปีมะแม พ่อขุน
รามคำแหง หาใคร่ใจในใจแลใส่ลายสือไทยนี้ ลายสือไทยนี้
จึงมีเพื่อขุนผู้นั้นได้”

ข้อความจากศิลาจารึกสุโขทัยข้างต้นกล่าวถึง “ลายสือไทย” หรือหนังสือไทย ว่าเป็นตัวหนังสือแบบพ่อขุนรามคำแหงซึ่งไม่เคยปรากฏมาก่อน เมื่อมหาศักราช ๑๒๐๕ หรือพุทธศักราช ๑๘๒๖ ปีมะแม “พ่อขุนรามคำแหง หาใคร่ใจในใจ” หมายถึง พ่อขุนรามคำแหง ครุ่นคิดในใจเพื่อเขียนหรือจารึกตามแบบของพระองค์ และ “ขุนผู้้นั้น” หมายถึง พ่อขุนรามคำแหง “ใส่ไว้” อาจหมายถึง ประดิษฐ์ไว้ หรือกำหนดไว้

ศาสตราจารย์ ยอร์ช เซเดส์ (George Cedès) กล่าวไว้ใน “ตำนานอักษรไทย” (จากหนังสือ *มรดกพ่อขุนรามคำแหง วรรณกรรมเรื่องแรกของไทย* โดย พิฑูร มลิวัลย์) ตอนหนึ่งว่า สมัยพ่อขุนรามคำแหงนั้น ไทยมีอักษรใช้ก่อนแล้ว คือ อักษรมอญ เขมร อักษรดังกล่าวนี้รวมทั้งอักษรไทยเผ่าต่างๆ ได้รับอิทธิพลจาก อักษรปัลลวะ-อักษรคฤณต์ จากอินเดียได้

รูปร่างอักษรไทยพ่อขุนรามคำแหงส่วนใหญ่มีลักษณะไม่ต่างจากอักษรมอญ เขมร มากนัก แต่ความแตกต่างที่สำคัญคือวิธีการเขียน เช่น อักษรมอญ เขมร มีตัวซ้อนที่เรียกว่าสังโยค พ่อขุนรามคำแหงเลิกวิธีสังโยคนีมาเขียนบรรทัดเดียวกัน ดังตัวอย่าง

มอญ	เขมร	พ่อขุนรามคำแหง	ไทยปัจจุบัน
๗๕ (๗๕)	๗๕ (๗๕)	๗๕๕	๗๕

ตัวอย่างลายสื่อพ่อขุนรามคำแหง

ဟံးကဝိဒ်နာမၤ ဟံးကဝိဒ်

ตัวอย่างตัวหนังสือไทยปัจจุบัน

พ่อกูซื้อสร้อยอินทราทิตย์

พ่อขุนรามคำแหงทรงมีคุณูปการต่อชาติไทยอย่างยิ่ง ที่ได้ประดิษฐ์อักษรไทยขึ้นให้ประชาชนทุกคนได้ใช้สื่อสาร นำไปสู่การสร้างสรรค์ความเจริญแก่ประเทศมาจนทุกวันนี้

การพระพุทธศาสนา

พระพุทธรูปศาสนาสุโขทัยได้รับแบบอย่างจากนิกายลังกา-
วงศ์แห่งนครศรีธรรมราช โดยพระสงฆ์นักปราชญ์จากเมือง
นครศรีธรรมราชเดินทางมาเป็นพระสังฆราชเมืองสุโขทัย ทำให้การ
ศึกษาพระปริยัติธรรมในเมืองสุโขทัยเจริญรุ่งเรือง ดังข้อความใน
ศิลาจารึก

“พ่อขุนรามคำแหงกระทำโดยทานแก้มหาเถร สังฆราช
ปราชญ์เรียนจบปิฎกไตร หลวกว่าปู่ครูในเมืองนี้ ทุกคนลูก
แต่เมืองศรีธรรมราชมา”

อธิบายศัพท์

กระทำไอยทาน = ให้ทาน

หลวก = ฉลาดหลักแหลม

พ่อขุนรามคำแหงทรงอุปถัมภ์พระพุทธศาสนาจนเจริญรุ่งเรืองทุกด้าน เช่น สร้างวัดวาอารามและพระพุทธรูป ดังศิลาจารึกกล่าวว่า “กลางเมืองสุโขทัยนี้มีพิหาร มีพระพุทธรูปทอง มีพระอัญญาเรศ (พระพุทธรูปยืน อัญญาเรศ แปลว่า ลิบบแปด หมายถึงพระพุทธรูปยืนสูง ๑๘ ศอก และหมายถึงคุณสมบัติ ๑๘ ประการของพระพุทธเจ้า^{๑)}) มีพระพุทธรูปอันใหญ่ มีพระพุทธรูปอันราม มีพิหารอันใหญ่ มีพิหารอันราม (ราม หมายถึง ขนาดกลาง)”

^{๑)} คุณสมบัติสิบแปดประการของพระพุทธเจ้า ในมูลฎีกาคัมภีร์วิมังศปกรณ์

๑. มีพระญาณหยั่งรู้ปฏิป่องในส่วนอดีต	๘. ไม่มีความเสื่อมถอยในการแสดงพระธรรมเทศนา
๒. มีพระญาณหยั่งรู้ปฏิป่องในส่วนปัจจุบัน	๙. ไม่มีความเสื่อมถอยในพระวิริยภาพ
๓. มีพระญาณหยั่งรู้ปฏิป่องในส่วนอนาคต	๑๐. ไม่มีความเสื่อมสมาธิ
๔. กายกรรมของพระองค์มีพระญาณเป็นหลัก ดำเนินตามพระญาณ	๑๑. ไม่มีความเสื่อมปัญญา
๕. วาจากรรมของพระองค์มีพระญาณเป็นหลัก ดำเนินตามพระญาณ	๑๒. ไม่มีความเสื่อมวิมุตติ
๖. มโนกรรมของพระองค์มีพระญาณเป็นหลัก ดำเนินตามพระญาณ	๑๓. ไม่มีการียาอาการเล่นๆ
๗. ไม่มีความเสื่อมถอยฉันทะ คือ ความพอใจในทุกศัล	๑๔. ไม่มีการพลาตพลั่ง
	๑๕. ไม่มีสิ่งใดที่ทรงหยั่งรู้มิได้
	๑๖. ไม่มีความผลุนผลันรืบทวน
	๑๗. ไม่มีพระหฤทัยดำริในสิ่งไร้สาระ
	๑๘. ไม่มีความเมินเฉยชาตวิจารณญาณ

รอบเมืองสุโขทัยมีพุทธสถาน พุทธรูป และทะเล ป่าเขา
ลำเนาไพร ดังข้อความในศิลาจารึก

“เบื้องตะวันตก (ทิศตะวันตก) เมืองสุโขทัยนี้มีพิหาร
มีปูครู (ภิกษุอาจุโส) มีทะเลหลวง มีป่าหมากป่าพลู มีไร่
มีนา...”

“เบื้องคันทนอน (ทิศเหนือ) เมืองสุโขทัยนี้มีตลาดปสาน
(ปสาน มาจากคำเปอร์เซีย แปลว่า ตลาดร้านค้า) มีพระอนนะ
(ชื่อพระพุทธรูป) มีป่าหมากพร้าว ป่าหมากกลาง มีไร่มีนา...”

“เบื้องหัวนอน (ทิศใต้) เมืองสุโขทัยนี้มีภูฎี พิหาร ปูครู
มีศรีกงส (ท่านบ) มีป่าพร้าว มีปาม่วง มีป่าขาม มีน้ำโคก
(น้ำตก) มีพระขง (ชื่อภูเขา) มีเทพดาในเขาอันนั้น เป็นใหญ่
กว่าทุกผีในเมืองนี้ ชุนผู้ใดถือเมืองสุโขทัยนี้แล้ว ให่วัดดีพลีถูก
เมืองนี้เที่ยง เมืองนี้ดี ผีให่วัดดีพลีปลุก ผีในเขาอันบ่คุ้ม
บ่เกรง เมืองนี้หาย (นิบหาย)”

นอกจากชาวสุโขทัยจะเชื่อและศรัทธาในพระพุทธรศาสนา
แล้ว ยังมีความเชื่อในสิ่งเหนือธรรมชาติ เช่น นับถือผีหรือเทพยดา
ประจําภูเขาชพุดังกล่าว

ประการสุดท้าย พ่อขุนรามคำแหงยังทรงส่งเสริมประเพณีวัฒนธรรมเกี่ยวกับพระพุทธศาสนา อาทิ ประเพณีการทำบุญเข้าพรรษา-ออกพรรษา ประเพณีทอดกฐิน ประเพณีเผาเทียนเล่นไฟ (เข้าใจว่าเป็นประเพณีลอยกระทง) ซึ่งต่อเนื่องกับวันออกพรรษาดังข้อความในศิลาจารึก

“ฝูงท่วย (หมู่ประชาชน) มีศรัทธาในพระพุทธศาสนา ทรงศีลเมื่อพรรษาทุกคน เมื่อออกพรรษากرانกฐินเดือนหนึ่งจึงแล้ว เมื่อกรานกฐินมีพนม (พุ่ม) เบี้ย มีพนมหมาก มีพนมคอกไม้ มีหมอนนั่ง หมอนนอน (นอน) มีบริวารกฐิน โขยทาน (ให้ทาน) แลปีแลญี่ปุ่นล้าน (๒ ล้านเบี้ย) ... เมืองสุโขทัยนี้มีสี่ปากประตูหลวงเที้ยรย้อมคนเสียดกันเข้ามาดูท่านเผาเทียนท่านเล่นไฟ เมืองสุโขทัยนี้มีดั่งจักแตก ...”

การปกครอง

เมืองสุโขทัยสมัยนั้นแบ่งการปกครองเป็นหัวเมืองชั้นในและหัวเมืองชั้นนอก หัวเมืองชั้นในคือบริเวณราชธานี ได้แก่ เมืองสุโขทัย และเมืองลูกหลวงอันได้แก่ ศรีสัชนาลัย (สวรรคโลก) สองแคว (พิษณุโลก) สระหลวง (พิจิตร) และกำแพงเพชร ส่วนหัวเมืองชั้นนอกที่อยู่ห่างราชธานีมากแบ่งออกเป็นเมืองพระยามหานคร ซึ่งเมืองหลวงจะแต่งตั้งเจ้าเมืองไปปกครอง ขึ้นตรงต่อ

ราชธานี กับหัวเมืองประเทศราช ซึ่งเจ้าเมืองไม่ได้รับการแต่งตั้งจากสุโขทัย ต่างปกครองตนเอง เช่น นครศรีธรรมราช กระจังตะมะ และหงสาวดี

การปกครองภายในเมืองสุโขทัยนั้น พ่อขุนรามคำแหง เอาจพระทัยใส่ดูแลราษฎรอย่างใกล้ชิดตั้งพ่อปกครองลูก ทำให้บ้านเมืองมีแต่ความสงบสุข มีรับสั่งให้ “ช่างพื้นชะดารหิน” หรือสร้างพระแท่นมนังคศิลาบาตรไว้ในดงตาล เพื่อใช้เป็นธรรมาสันสำหรับพระเถระนั่งเทศนาสั่งสอนประชาชนทุกวันธรรมสวนะ และบางโอกาสทรงใช้เป็นที่ประทับสำหรับปรีกษางานราชการบ้านเมือง

ดังกล่าวแล้วว่า พ่อขุนรามคำแหงทรงปกครองบ้านเมืองแบบพ่อปกครองลูก ผู้ใดมีความเดือดเนื้อร้อนใจก็เปิดโอกาสให้เข้าเฝ้าถวายฎีกาได้สะดวก เพียงลั่นกระดิ่งหน้าประตูพระราชวัง พระองค์ก็จะออกมารับฟังคำร้องทุกข์ และสอบสวนพิจารณาด้วยความยุติธรรม ดังข้อความในศิลาจารึกว่า

“ในปากประตูมีกระดิ่งอันหนึ่งแขวนไว้ หันไพร่ฟ้าหน้าปก กลางบ้านกลางเมือง มีถ้อยมีความ เจ็บท้องข้องใจ มันจักกล่าว คำถึงขุนปู้ไว้ไปลั่นกระดิ่งอันท่านแขวนไว้ พ่อขุนรามคำแหง เจ้าเมือง มีถ้อยมีความ เจ็บท้องข้องใจ มันจักกล่าวถึงขุนปู้ไว้ไปลั่นกระดิ่งอันท่านแขวนไว้ พ่อขุนรามคำแหงเจ้าเมืองได้ยิน เรียกเมื่อถาม สอนความแก่มันด้วยชื่อ ไพร่เมืองสุโขทัยนี้จึงชม”

เมื่อพ่อขุนรามคำแหงได้ยื่นเสียงกระดิ่งแล้ว พระองค์ก็จะเสด็จออกมาพบราษฎรที่มีเรื่องฟ้องร้องหรือมีความเจ็บท้องข้องใจ (ปัจจุบันเชื่อว่าเดือดเนื้อร้อนใจ) และสอบสวนไต่ถามด้วยความเที่ยงธรรม ทำให้ชาวเมืองสุโขทัยพากันชื่นชม

การเกษตรและการพาณิชย์

เมืองสุโขทัยสมัยพ่อขุนรามคำแหงมีพื้นฐานเศรษฐกิจสำคัญคือการเกษตรและการค้า การเกษตรนั้นอุดมสมบูรณ์ด้วยทรัพยากรธรรมชาติ ดังศิลาจารึกกล่าวว่า “เมื่อชั่วพ่อขุนรามคำแหง เมืองสุโขทัยนี้ดี ในน้ำมีปลา ในนามีข้าว” ข้อความสั้นๆ นี้มีความหมายกว้างไกลมาก นอกจากนี้ยังมีสวนผลไม้นานาพันธุ์ ดังข้อความในศิลาจารึกว่า “เมืองสุโขทัยนี้จึงชม สร้างป่าหมาก ป่าพลูทั่วเมืองนี้ทุกแห่ง ป่าพร้าวก็หลายในเมืองนี้ ปาลาง (ภาษาอีสาน หมายถึง มะพร้าวชนิดหนึ่ง, ภาษาไทยใหญ่ หมายถึง ขนุน) ก็หลายในเมืองนี้ หมากม่วงก็หลายในเมืองนี้ หมากขามก็หลายในเมืองนี้”

ด้านการพาณิชย์ก็มีการส่งเสริมเป็นอย่างดี ไม่มีการเก็บภาษี เปิดการค้าเสรี มีตลาดปศุสัตว์ (มาจากคำเปอร์เซียว่า บาซาร์) ดังศิลาจารึกว่า “เจ้าเมืองบ่เอาจกอบ (ภาษีผ่านด่าน) ในไพร่รู้ทาง (สะดวกสบาย) เพื่อนจงว่วไปค้า ชี้นำไปขาย ใครจักใคร่ค้าช้างค้า ใครจักใคร่ค้าม้าค้า ใครจักใคร่ค้าเงินค้าทองคำ”

ผลิตผลหัตถกรรมที่เป็นสินค้าสำคัญอย่างหนึ่งคือ ถ้วยชามสังคโลก ดังที่พบเตาเผาที่เรียกว่า “เตาทุเรียง” มากกว่า ๒๐๐ เตาที่ศรีสัชนาลัย รวมถึงเศษถ้วยชามดินเผาดังกล่าว

เมื่อปี ๒๕๑๗ มีการศึกษาโบราณคดีใต้น้ำ พบซากเรือโบราณบรรจุเครื่องชามสังคโลกจมอยู่แถบเกาะสาก จังหวัดชลบุรี หลักฐานดังกล่าวแสดงให้เห็นว่า สมัยสุโขทัยมีการค้าขายเครื่องถ้วยชามสังคโลกกับต่างประเทศอีกด้วย

การให้ความยุติธรรม

ในคิลจารีกพ่อขุนรามคำแหงบอกเล่าถึงการให้เสรีภาพและความยุติธรรมไว้หลายตอน ซึ่งเป็นกฎหมายที่ให้เสรีภาพและความยุติธรรมอย่างเต็มที่ เช่น

๑. กฎหมายว่าด้วยมรดกตกทอดแก่ลูกหลาน ดังข้อความคิลจารีกว่า “เหย้าเรือนพ่อเชื้อเลื้อคำมัน (พ่อที่ล่วงลับไปแล้ว) ช้างขอลูกเมียเยยข้าว (นางข้าว) ไพร่ฟ้าข้าไท (ประชาชน, บริวาร) ป่าหมากป่าพลูพ่อเชื่อมั่น ไว้แก่ลูกมันลั่น”

๒. กฎหมายว่าด้วยสิทธิในที่ดิน ดังข้อความคิลจารีกว่า “สร้างป่าหมากป่าพลูทั่วเมืองนี้ทุกแห่ง ป่าพร้ากกี่หลายในเมืองนี้ ปาลางกี่หลายในเมืองนี้ หมากม่วงกี่หลายในเมืองนี้ หมากขามกี่หลายในเมืองนี้ ใครสร้างได้ไว้แก่มัน” หมายถึง เวลานั้นที่ดินที่รกร้างว่างเปล่าคงมีอยู่ทั่วไป ผู้ใดบุกเบิกหักร้างถางพงจนเป็นเรือนสวนผลไม้ ผู้นั้นย่อมมีสิทธิในผืนที่ดินนั้น

๓. กฎหมายห้ามเก็บภาษีผ่านด่าน ดังข้อความศิลาจารึกว่า “เจ้าเมืองบ่เอาจกอบในไพร่ลูท่าง” หมายถึง ไม่เก็บภาษีระหว่างทางหรือภาษีผ่านด่าน ทำให้ประชาชนมีความสะดวกสบาย

๔. กฎหมายว่าด้วยเสรีภาพในการค้าขาย ดังข้อความศิลาจารึกว่า “เพื่อนจูงวัวไปค้า ขี่ม้าไปขาย ใครจักใคร่ค้าช้างค้า ใครจักใคร่ค้าม้าค้า ใครจักใคร่ค้าเงือน (เงิน) ค้าทองค้า” หมายถึง สู้ขทัยยุคพ้อขุนรามคำแหงให้เสรีภาพในการค้าอย่างเต็มที่ ไม่ผูกขาดการค้าแต่อย่างใด

๕. กฎหมายว่าด้วยคุณสมบัติตุลาการ คือไม่เห็นแก่อาμισสินจ้าง ดังข้อความศิลาจารึก “ไพร่ฟ้าลูกเจ้าลูกขุน ผิเลผิดแผก แสกว้างกันสวนดูแท้แล้จึงแล่งความแก่ชาด้วยชื่อ บ่เข้าผู้ลักมัก ผู้ช่อน เห็นข้าท่านบ่ใคร่พิน เห็นสินท่านบ่ใคร่เดือด” หมายถึง เมื่อราษฎรหรือลูกเจ้าลูกขุนเกิดผิดใจกันแตกแยกกัน ต้องสอบสวนให้ได้ความชัดเจนก่อน จึงตัดสินแก่เขาด้วยความเที่ยงธรรม ไม่เข้าข้างโจรหรือไม่ชอบพอกับผู้เบียดบัง เห็นทรัพย์ท่านแล้วไม่ยินดี เห็นสินท่านแล้วไม่ยินร้าย หรือพูดแบบสมัยปัจจุบันว่าไม่คิดคอร์รัปชันนั่นเอง

การติดต่อกับต่างประเทศ

รัชสมัยพ่อขุนรามคำแหงมีการติดต่อกับประเทศต่างๆ เช่น จีน มอญ ศรีลังกา เพื่อเชื่อมสัมพันธ์ไมตรี มีทั้งการเผยแผ่พุทธศาสนาและค้าขาย

จีน

พระเจนจันอักษร (สุดใจ) ได้แปลเอกสารจีน ความเป็นมาว่า พ่อขุนรามคำแหงเคยเสด็จไปเมืองจีนถึง ๒ ครั้ง แต่จากการสำรวจจดหมายเหตุจีนโดยนักวิชาการ ปรากฏว่าพ่อขุนรามคำแหงไม่เคยเสด็จไปเมืองจีนด้วยพระองค์เอง มีเพียงส่งทูตไปเจริญสัมพันธไมตรีเท่านั้น เช่น พ.ศ. ๑๘๒๕ พระเจ้ากรุงจีนในราชวงศ์หงวน (ราชวงศ์กบไล่ข่านที่เป็นมองโกล) ทรงพระนามว่า สีจี้วฮ่งเต้ ให้อู๋หนางซือ หงจือจี เป็นราชทูตมาเจริญสัมพันธไมตรีกับไทย

หลักฐานสำคัญที่บ่งชี้ว่าสมัยนั้นมีการติดต่อกับจีน คือ เตาทูเรียมโบราณสมัยสุโขทัย และเครื่องเคลือบจีนสมัยราชวงศ์หงวน ซึ่งขุดพบที่วัดพระพายหลวง จังหวัดสุโขทัย ทั้งหมดล้วนได้รับอิทธิพลจากศิลปะจีน

ถ้วยชามสังคโลกซึ่งเป็นเครื่องเคลือบสวยงามของสุโขทัย บรรทุกเรือส่งไปขายต่างประเทศ เช่น จีน ญี่ปุ่น รวีกิว ซวา และ สุมাত্রา

มอญ

สมัยสุโขทัยได้มีความสัมพันธ์กับเมืองมอญอย่างกระชับ แน่นแฟ้น โดยกษัตริย์มอญพระองค์หนึ่งนามว่าพระเจ้าฟ้ารั่ว เป็นพระราชบุตรเขยของพ่อขุนรามคำแหง

กษัตริย์พระองค์นี้เดิมเป็นสามัญชน ชื่อ มะกะโท เป็นชาว
เมาะตะมะ ต่อมาเข้ารับราชการในเมืองสุโขทัยและหลงรักพระธิดา
พ่อขุนรามคำแหง ด้วยความกลัวเกรงพระราชอาญาจึงพากันหนี
ไปเมาะตะมะ จนกระทั่งมะกะโทได้เป็นใหญ่ในเมืองมอญแล้ว
พ่อขุนรามคำแหงจึงพระราชทานนามว่า “พระเจ้าฟ้ารั่ว” ให้ พระเจ้า
ฟ้ารั่วนี้เป็นผู้หนึ่งที่มีความจงรักภักดีต่อพ่อขุนรามคำแหงจนตลอด
ชีวิต พระองค์สวรรคตเมื่อ พ.ศ. ๑๘๔๙

ศรีลังกา

ศรีลังกากับสุโขทัยมีความสัมพันธ์กัน เนื่องจากศรีลังกา
นับถือพุทธศาสนาเถรวาทซึ่งได้รับการยกย่องว่าเป็นลัทธิ
ที่เคร่งครัดในพระธรรมวินัย มีพระมหาเถระหลายรูปที่แตกฉาน
ในพระไตรปิฎก พระภิกษุสุโขทัยได้รับพุทธศาสนาลัทธิลังกาวงศ์
เข้ามาในสมัยพ่อขุนรามคำแหง เมื่อ พ.ศ. ๑๘๒๒ โดยรับผ่านมา
จากพระมหาเถระชาวนครศรีธรรมราช

ต่อมาพ่อขุนรามคำแหงได้ส่งทูตไปศรีลังกา เพื่อขอองค์พระ
สิงหลปฎิมาหรือพระพุทธรูปหินีดำสักการบูชาที่เมืองสุโขทัย

พ่อขุนรามคำแหงมหาราชทรงสร้างสรรคความเจริญแก่
ชาติอย่างใหญ่หลวง โดยเฉพาะอย่างยิ่ง อักษรไทยที่พระองค์ทรง
ประดิษฐ์นั้น คนไทยยังได้ใช้กันมาตราบจนปัจจุบัน

